

Grote zilverreiger zet opmars in Vlaanderen verder

Koen Devos [koen.devos@inbo.be]

Grote zilverreiger - Koen Devos

Veel vogelsoorten hebben het moeilijk om zich te handhaven in het dichtbevolkte Vlaanderen waar de open ruimte zwaar onder druk staat door intensieve landbouw en verstedelijking. Maar er zijn ook een aantal opmerkelijke succesverhalen. Zoals dat van de grote zilverreiger. Tot ver in de jaren '90 was een waarneming van deze soort voldoende om een groot aantal enthousiaste Vlaamse vogelkijkers op de been te bren-

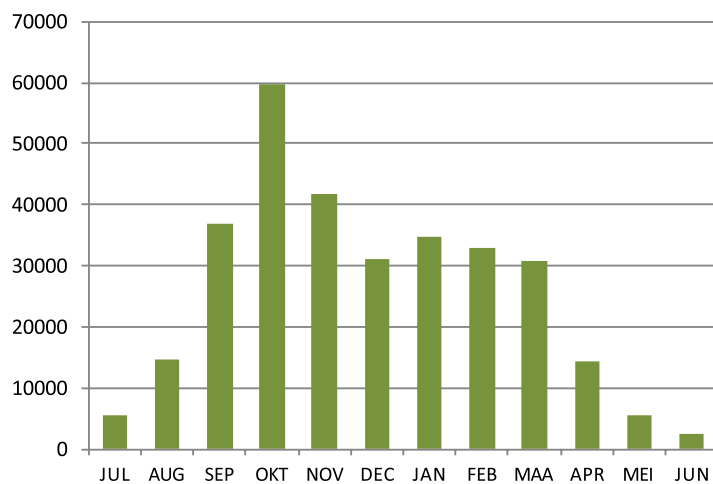
gen voor een snelle 'twitch'. Nu kijken nog maar weinigen op wanneer deze opvallende witte verschijning komt langs vliegen. Grote zilverreigers worden de laatste jaren immers op steeds meer plaatsen en in steeds grotere aantallen waargenomen, zoals ook blijkt uit allerhande tellingen van het INBO en Natuurpunt.

Doortrekker en wintergast

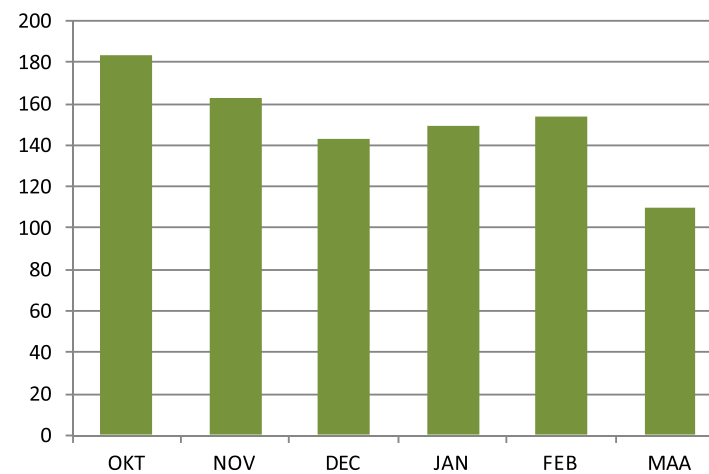
Tegenwoordig worden het hele jaar door grote zilverreigers waargenomen in Vlaanderen. Het is echter in hoofdzaak een doortrekker en wintergast. Na het broedseizoen vindt dispersie plaats vanuit de Europese broedgebieden en vanaf dat ogenblik stijgt ook het aantal waarnemingen bij ons. De aantallen nemen meestal snel toe in de loop van september om vervolgens een piek te bereiken in oktober, zoals ook blijkt uit de ingevoerde gegevens op <http://waarnemingen.be> (Figuur 1). In deze periode vindt wellicht ook wel wat doortrek plaats naar andere landen want vanaf november liggen de Vlaamse aantallen doorgaans wat lager. Tussen november en maart lijkt er zich een vrij stabiele winterpopulatie in onze contreien op te houden (Figuur 2). Ook waarnemingen van gekleurde vogels tonen aan dat bepaalde vogels gedurende de ganse winter in hetzelfde gebied aanwezig blijven.

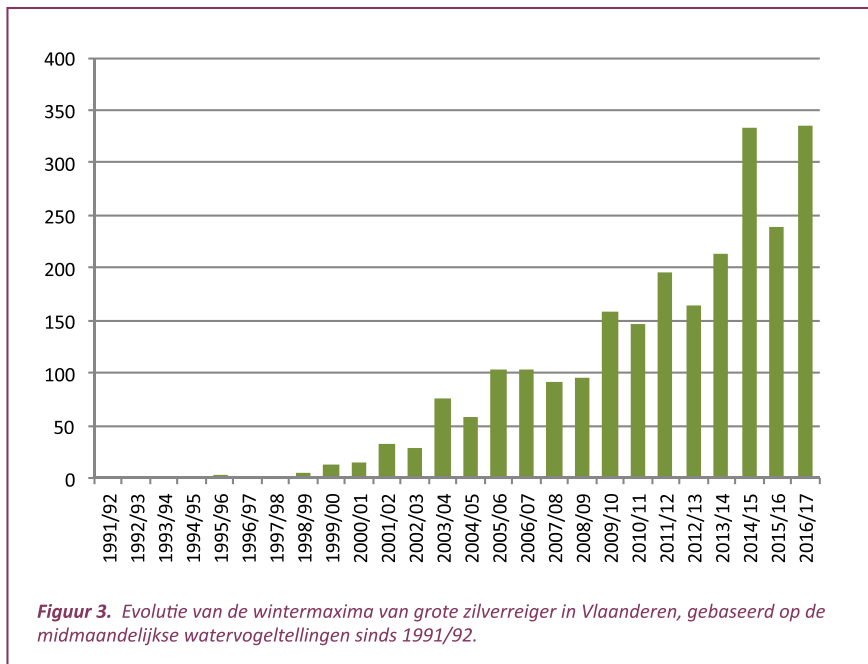
Grote zilverreiger - Koen Devos

Figuur 1. Gecumuleerde aantallen per maand van grote zilverreigers, zoals ingevoerd op waarnemingen.be.

Figuur 2. Gemiddelde maandtotalen (oktober-maart) van grote zilverreigers tijdens de midmaandelijke watervogeltellingen in Vlaanderen tijdens de periode 2011/12 – 2015/16.

Grote zilverreiger - Glenn Vermeersch

Dankzij de midmaandelijke watervogeltellingen hebben we een goed beeld van de evolutie van de winteraantallen in Vlaanderen tijdens de voorbije decennia. In Figuur 3 zijn de wintermaxima in Vlaanderen sinds de winter 1991/92 weergegeven. In de jaren '90 werd de soort nog nauwelijks opgemerkt tijdens de watervogeltellingen. Het is pas vanaf de winter 1999/2000 dat het aantal waarnemingen geleidelijk steeg. In oktober 2005 werden er voor het eerst meer dan 100 geteld in Vlaanderen. De kaap van 200 volgde in februari 2014. In de daaropvolgende winter profiteerde de soort van een uitzonderlijk muizenaanbod en werden er tot meer dan 300 genoteerd. Voorlopig ziet het er niet naar uit dat de lange termijn toename aan het stilvallen is.

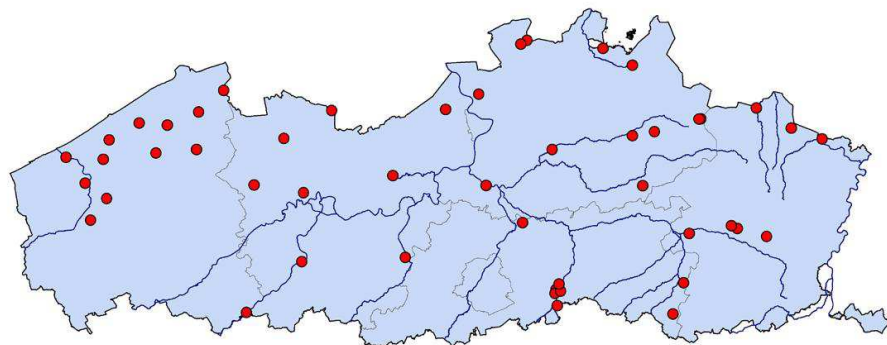
Slaapplaatsen lokaliseren en tellen

De grote zilverreiger is opgenomen in de Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn en daarom is het belangrijk dat we beschikken over goed en betrouwbaar cijfermateriaal over verspreiding en aantallen van de soort. Op het eerste zicht lijkt de grote zilverreiger een gemakkelijk te tellen soort. Met hun opvallende witte verenkleed zie je ze immers vaak vanop grote afstand zitten. Uit onderzoek in o.a. Nederland is echter gebleken dat tijdens de 'klassieke' watervogeltellingen een aanzienlijk deel van de vogels aan de aandacht van de tellers ontsnapt. Daar zijn verschillende redenen voor. In de eerste plaats houden heel wat zilverreigers zich op in onoverzichtelijke moeras- en vijvergebieden. Of ze zijn aan het foerageren in een diepe sloot waar ze aan het zicht onttrokken worden. Daarenboven wordt er vooral in de winterperiode veel gebruik gemaakt van puur agrarische gebieden met veel intensief grasland, waar ze voornamelijk foerageren op kleine zoogdieren. Dit type gebieden wordt tijdens de watervogeltellingen minder vaak bezocht.

De beste manier om een goed beeld te krijgen van het aantal grote zilverreigers in een gebied of regio, is het verrichten van slaappleatstellingen. Net zoals aalscholvers en de meeste andere reigerachtigen verzamelen grote zilverreigers zich 's avond op gemeenschappelijke slaappleatstellingen waar ze veilig de nacht kunnen doorbrengen. Die slaapplekken bevinden zich bijna steeds vlakbij grote of middelgrote waterplassen. Overnachten doen de vogels meestal op geringe hoogte in struiken en bomen. Op plaatsen die onbereikbaar zijn voor grondpredatoren slapen ze ook wel rechtstaand op de grond, bijvoorbeeld in een rietveld dat omgeven wordt door water.

Toen Aves-Natagora afgelopen winter startte met een aantal gecoördineerde slaapplaattellingen in Wallonië, kwam er het voorstel om ook in Vlaanderen een gelijkaardig initiatief op te starten. Tijdens de voorbije winter 2016/17 werd door het INBO voor het eerst een poging gedaan om de slaapplaatsen in Vlaanderen in kaart te brengen. Op basis van informatie die aangeleverd werd door watervogeltellers en/of terug te vinden was op waarnemingen.be, kwamen we aan een (voorlopige) lijst van 53 slaapplaatsen die in de voorbije 10 jaar al dan niet tijdelijk in gebruik waren (Tabel 1). Slaapplaatsen waar volgens onze informatie nooit meer dan 1 exemplaar werd gezien, zijn niet opgenomen in deze lijst. Uit Figuur 4 blijkt dat de slaaplocaties vrij gelijkmatig verdeeld zijn over Vlaanderen. In Tabel 1 wordt ook voor elke slaapplaats het hoogste aantal vermeld dat ons bekend is. Daaruit blijkt dat grote slaapplaatsen waar tot meer dan 30 exemplaren worden geteld, betrekkelijk zeldzaam zijn in Vlaanderen. De Blankaart te Woumen – met tot ruim 130 ex. in het muizenrijke najaar van 2014 – steekt er bovenuit.

Afgelopen winter werden twee gebiedsdekkende slaapplaattellingen in Vlaanderen georganiseerd, respectievelijk op 12 november 2016 en op 14 januari 2017. Naast grote zilverreigers werden ook kleine zilverreigers en koereigers geteld, maar de resultaten daarvan worden hier niet verder besproken. De respons van de tellers varieerde sterk van regio tot regio. Vooral in West-Vlaanderen werd er goed geteld en werden alle gekende slaapplaatsen bezocht. In de andere provincies was de telbedekking aanzienlijk kleiner, maar van een aantal telgebieden moeten mogelijk nog telgegevens binnenkomen. In enkele gebieden werden ook nultellingen verricht, terwijl in bepaalde andere gevallen men er niet in slaagde om – ondanks intensief zoekwerk - de vermoedelijke slaapplaats te lokaliseren.

Figuur 4. Situering van gekende slaapplaatsen van grote zilverreiger in Vlaanderen.

Tabel 1: Overzicht van gekende slaapplaatsen van grote zilverreiger in Vlaanderen, met vermelding van het hoogst genoteerde aantal (en het seizoen waarin dit gebeurde).

Slaapplaatslocatie	Maximum	Winter
West-Vlaanderen		
De Blankaart Woumen	134	2014/15
Viconia-kleiputten Stuivekenskerke	36	2015/16
Jagersbosje Debruyne Vladslo	12	2014/15
Zevekote - Sint-Pieterskapelle	6	2015/16
Sluizendomein Nieuwpoort	12	2016/17
Kleiputten Snaaskerke	8	2016/17
Weiden Noordede De Haan	2	2016/17
Weiden Damse Vaart	9	2016/17
Lage Moere Meetkerke	13	2014/15
Kleiputten Sint-Donaas Hoeke	5	2016/17
Vloetenveld Zedelgem	3	2016/17
Scheldegebied Avelgem	6	2011/12
Oost-Vlaanderen		
Bourgoyen-Ossemeersen Drogen	3	2015/16
Grote Kil Assenede	6	2014/15
Vrombautput Eeklo	11	
Weiput Zingem	2	2012/13
Callemoeie Nazareth	2	2011/12
Molsbroek Lokeren	5	2014/15
Sint-Onolfspolder Dendermonde	9	2011/12
Nuchten Idegem	4	2016/17
Verrebroekse Plassen Verrebroek	11	2010/11
Doelpolder Noord	3	2015/16
Antwerpen		
Broek De Naeyer Willebroek	3	2013/14
Mechels Broek Mechelen	2	2016/17
Vogelzang Kleine Netevallei	6	2016/17
Fort Sint-Marie Antwerpen	4	2016/17
De Maatjes Kalmthout	6	2016/17

Tabel 1: Vervolg.

Slaapplaatslocatie	Maximum	Winter
Groot Schietveld Brecht	3	2016/17
Kleiputten Ravels	7	2016/17
De Watering Arendonk	7	2009/10
Kolonie Wortel	6	2012/13
De Roost Veerle-Laakdal	2	2014/15
Dekshoevevijver Geel	3	2012/13
De Zegge Geel	6	2014/15
Put Stroobants Mol	26	2008/09
De Maat Mol	10	2015/16
Vijvers Vercammen Mol	7	2016/17
Turnhouts Vennengebied	3	2012/13
Vlaams-Brabant		
Bloso-Domein Hofstade	4	2016/17
Het Vinne Zoutleeuw	33	2015/16
De Beemden Landen	6	2014/15
Grote Bron Neerijse	27	2015/16
Kliniekvijvers Neerijse	2	2013/14
Groot Broek Sint-Agatha-Rode	16	2015/16
Zoete Waters Oud-Heverlee	1	2012/13
Oud-Heverlee Zuid	4	2015/16
Limburg		
Hageven Neerpelt	13	2015/16
Vloeiweiden Lozen	15	2016/17
Platweijers Zonhoven	11	2016/17
Wijvenheide Zuid Zonhoven	53	2013/14
De Maten Genk	28	2016/17
Schulensbroek	15	2014/15
Stamprooierbroek Kinrooi	6	2012/13

De (voorlopige) telresultaten zijn samengevat in Tabel 2. Er werden in november en januari in totaal respectievelijk 178 en 137 exemplaren geteld op Vlaamse slaapplaatsen. Dat is een stuk minder dan de aantallen die overdag werden geteld tijdens de midmaandelijke watervogeltelling (Figuur 5), maar dat heeft te maken met de onvolledigheid van de slaapplaattellingen. Alleen in West-Vlaanderen werd een behoorlijk volledige telbedekking bekomen voor zowel de tellingen overdag als de slaapplaattellingen. Hier is een vergelijking tussen beide telmethodes zinvoller (Figuur 6). Daaruit blijkt dat de er op de slaapplaatsen beduidend meer grote zilverreigers werden geteld dan tijdens de watervogeltellingen in hetzelfde weekend. Overdag werd in november en januari resp. slechts 69% en 78% van het totaal aantal exemplaren op de slaapplaatsen genoteerd. Ook in Nederland werd eerder reeds vastgesteld dat slaapplaattellingen gemiddeld ca. 30% meer vogels opleveren dan de dagtellingen (Klaassen 2012).

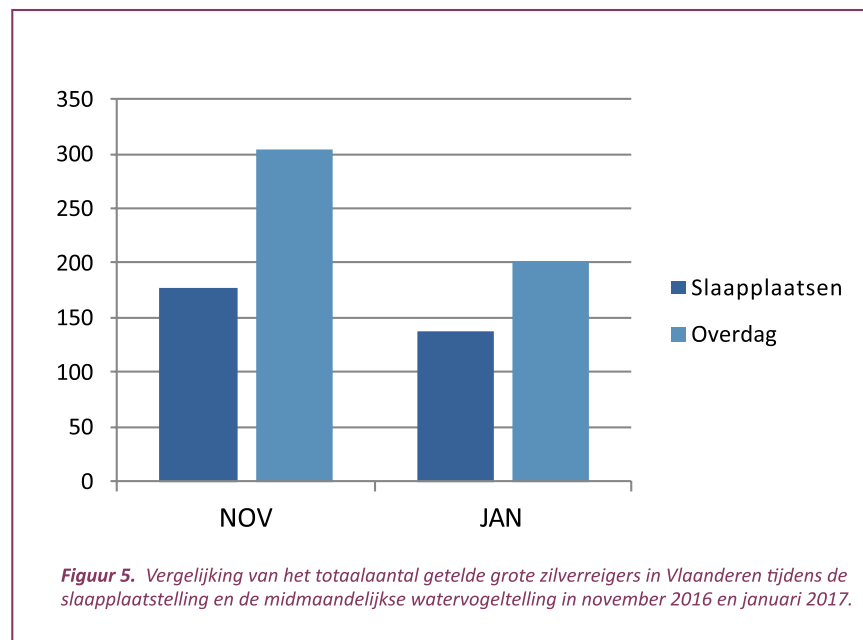
Tabel 2. Resultaten van de twee slaapplaattellingen van grote zilverreiger in Vlaanderen in november 2016 en januari 2017.

Slaapplaatslocatie 2016/2017	NOV	JAN
West-Vlaanderen		
De Blankaart Woumen	63	51
Viconia-kleiputten Stuivekenskerke	27	28
Jagersbosje Debruyne Vladslo	8	5
Zevekote - Sint-Pieterskapelle	5	4
Sluizendomein Nieuwpoort	12	3
Kleiputten Snaaskerke	8	1
Smientenweiden Zeebrugge	0	0
Retranchement (Zwin)	0	0
Weiden Damse Vaart	9	6
Lage Moere Meetkerke	5	7
Kleiputten Sint-Donaas	5	3
Vloetenveld Zedelgem	1	1
Warandeputten Oostkamp	1	1
Twaalfhoek Oedelem	0	0
Groenhove Torhout	?	0
Scheldegebied Avelgem	1	0

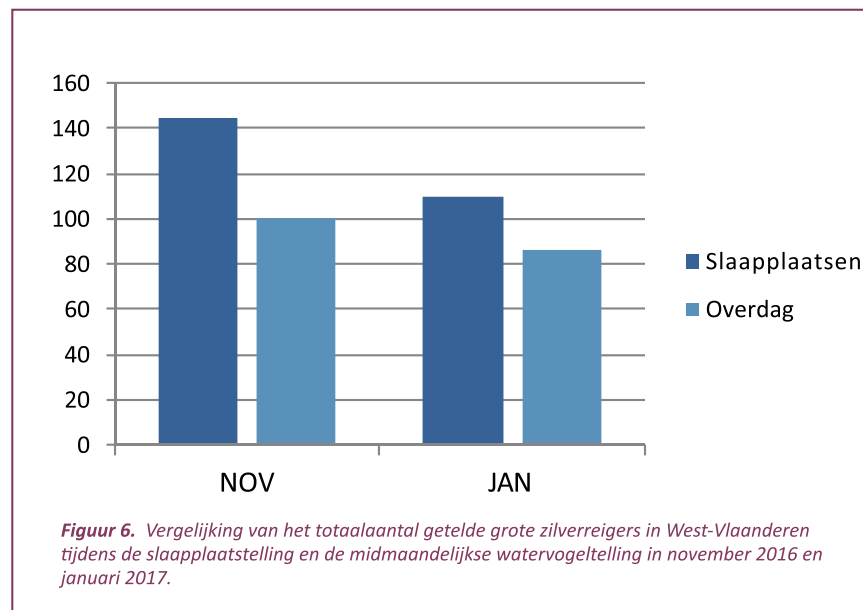
Tabel 2. Vervolg.

Slaapplaatslocatie 2016/2017	NOV	JAN
Oost-Vlaanderen		
Bourgoyen-Ossemeersen Drongen	1	?
Grote Kil Assenede	6	6
Vrombautput Eeklo	?	4
Wellemeersen Denderleeuw	1	?
Nuchten Idegem	?	1
Verrebroekse Plassen Verrebroek	1	
Fort Sint-Marie Anwerpen	?	4
Antwerpen		
De Maatjes Kalmthout	6	?
Kolonie Wortel	?	1
De Roost Veerle-Laakdal	1	?
De Kuifeend Oorderen	1	?
Dekshoevijver Geel	1	1
Vlaams-Brabant		
Bloso-Domein Hofstade	4	?
Het Vinne Zoutleeuw	3	?
Limburg		
Hageven Neerpelt	8	8
Schulensbroek	2	2
Totaal Vlaanderen	178	137

We kunnen dus op basis van deze eerste slaapplaatstellingen besluiten dat deze wel degelijk zinvol zijn om een beter beeld te krijgen van de werkelijke aantallen die in Vlaanderen verblijven. Voorlopig is de telbedekking echter nog te klein om uitspraken te doen op het niveau van geheel Vlaanderen. Het is echter normaal dat bij nieuwe projecten de bekendheid eerst nog moet groeien vooraleer er een zekere teltraditie tot stand komt. In het algemeen werd afgelopen winter toch een goede basis gelegd voor een vervolg van het slaapplaatsproject in volgende jaren.

Figuur 5. Vergelijking van het totaal aantal getelde grote zilverreigers in Vlaanderen tijdens de slaapplaatstelling en de midmaandelijkse watervogeltelling in november 2016 en januari 2017.

Figuur 6. Vergelijking van het totaal aantal getelde grote zilverreigers in West-Vlaanderen tijdens de slaapplaatstelling en de midmaandelijkse watervogeltelling in november 2016 en januari 2017.

Wanneer eerste broedgevallen?

Het stijgend aantal waarnemingen in de herfst en winterperiode doet al een tijdje de hoop op broedgevallen in Vlaanderen toenemen. De primeur voor België was voor de Kleiputten van Ploegsteert, net over de taalgrens in Wallonië. In 2012 vond daar het eerste (geslaagde) broedgeval voor ons land plaats. In Vlaanderen is er voor zover ons bekend nog geen zekerheid over eventuele broedgevallen. Gezien de langdurige aanwezigheid van vogels in broedkleed in o.a. het Groot Rietveld bij Melsele en bij De Blankaart te Woumen is het echter niet uitgesloten dat er de voorbije jaren reeds broedpogingen hebben plaatsgevonden. Het is evenwel nog altijd wachten op de eerste nestvondsten of waarnemingen van uitgevlogen jongen.

Grote zilverreigers maken hun nest meestal op de grond, liefst in een uitgestrekt rietveld of een moeras dat voldoende nat is en moeilijk toegankelijk is voor grondpredatoren zoals de vos. Ze broeden meestal ook in kolonieverband. In Vlaanderen is dergelijk geschikt broedhabitat bijzonder schaars en zijn de potenties voor broedende zilverreigers eerder klein. In Nederland zijn recent echter ook reeds nesten gevonden in wilgenbroekbossen waar ze in lage wilgen broeden. Het gebruik van dit type broedhabitat maakt de kans op vestiging in Vlaanderen meteen ook een stuk groter. Het wordt dus uitkijken de volgende jaren!

Slaapplaatstellers gezocht

Volgende winter willen we graag een vervolg geven aan de slaapplaatstellingen van zilverreigers. Hopelijk kunnen we de telbedekking in Vlaanderen dan nog wat opkrikken. Mensen die hier willen aan meewerken, kunnen steeds contact opnemen met ons of met de regionale coördinatoren van de watervogeltellingen. Ook aanvullende informatie over de locatie van slaapplaatsen blijft steeds welkom.

Tot slot willen we een hartelijk woord van dank richten aan alle tellers die tijdens de vorige winter hun medewerking hebben verleend aan het slaapplaatsproject!

Referentie

Klaassen O., 2012. De toename van overwinterende Grote Zilverreigers in Nederland aan de hand van dagtellingen en slaapplaatstellingen. *Limosa* 85: 82-90.

Grote zilverreiger - Koen Devos